

MAŁGORZATA PĘGIER¹
ORCID 0000-0002-3509-9659

KONSTRUKCJA PIĘTNASTOWIECZNEGO KOPIARZA KLASZTORU BOŻEGO CIAŁA W KRAKOWIE. ANALIZA SZCZEGÓŁOWA ORAZ PRÓBA IDENTYFIKACJI ZASAD ŚREDNIOWIECZNEJ METODOLOGII ARCHIWALNEJ

**Construction of the fifteenth-century copier of the Corpus Christi monastery in
Krakow. Detailed analysis and an attempt to identify the principles of medieval
archival methodology**

Abstract

The oldest copier of the monastery of Canons Regular of the Lateran in Krakow was founded in 1432 and was run until the mid-17th century. A thorough analysis of this document allows for the formulation of specific observations regarding the order of the copied documents, namely that the arrangement seems to be substantive, or perhaps thematic. The copier was undoubtedly founded in 1432. It is assumed that the copyist was the secretary of the conventual chapter. The copier's manuscript opens with a table of contents, followed by copies of documents related to the foundation of the monastery, its endowments and privileges. It is undoubtedly a historical monument of exceptional source and cultural value. It was already noticed by historians of the second half of the 19th century.

Keywords: copier, cartulary, documentation, archival methodology, church archives

Abstrakt

Najstarszy kopiarz klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie został założony w 1432 roku i był prowadzony do połowy XVII wieku. Dokładna analiza tego dokumentu pozwala na sformułowanie konkretnych spostrzeżeń odnośnie do porządku kopiowanych dokumentów, a mianowicie układ ten zdaje się być rzeczowy, czy też może tematyczny. Kopiarz założono bez wątplenia w 1432 roku. Przyjmuje się, że kopistą był sekretarz kapituły konwentualnej. Rękopis kopiarza otwiera spis treści, a następnie kopie dokumentów związanych z fundacją klasztoru, jego uposażeniem oraz przywilejami. Jest bez wątplenia pomnikiem historycznym o wyjątkowej wartości źródłowej i kulturowej. Zauważony został już przez historyków drugiej połowy XIX wieku.

Słowa kluczowe: kopiarz, kartulariusz, dokumentacja, metodologia archiwalna, archiwa kościelne

¹ Dr Małgorzata Pęgier, adiunkt w Katedrze Nauk Pomocniczych Historii na Wydziale Nauk Historycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. E-mail: m.pegier@uksw.edu.pl.

Najstarszy kopiarz klasztoru kanoników regularnych laterańskich w Krakowie został założony w 1432 roku i był prowadzony do połowy XVII wieku. Najstarszy ze skopionych dokumentów pochodzi z 1319 roku, zaś ostatni z 1640 roku. Kopiarz stanowił i nadal stanowi integralną część tego zasobu. Kopiarz, którego inne nazwy to również kartulariusz, kopiariusz, kopiał (łac. *cartularium*), zmieniał nieco swoje znaczenie na przestrzeni dziejów. W Polsce kartulariusze znane były już w XIII wieku, terminem tym określano księgę zawierającą kopie dokumentów od różnych wystawców dla jednego odbiorcy. Księgi takie prowadzone były przeważnie w klasztorach. I choć nie są znane zasady czy reguły, według których dokumenty umieszczano w księdze, to jednak dokładna analiza najstarszego kopiarza klasztoru Bożego Ciała na podkrakowskim Kazimierzu, pozwala na sformułowanie konkretnych spostrzeżeń odnośnie do porządku kopiowanych dokumentów, a mianowicie układ ten zdaje się być rzeczowy, czy też może tematyczny. Jednakże przed omówieniem samego kopiarza wypada kilka uwag poświęcić archiwum klasztornemu kanoników regularnych w Krakowie.

Wprawdzie archiwum jako instytucja istnieje od końca XVIII wieku, jednakże archiwa instytucji kościelnych na ziemiach polskich mają swoje początki w okresie wczesnego średniowiecza. Zanim powstały archiwa, organizowano opiekę dla archiwaliów we własnym zakresie. Były przechowywane w różnego rodzaju workach, skrzyniach, szufladach, szafach, framugach ściennych czy ogólnie w przeznaczonych na ten cel pomieszczeniach, kapitułach, zakrystiach etc.; oczywiście archiwalia porządkowano, sygnowano, spisywano, inwentaryzowano, sumaryzowano. W Polsce od XI do XV wieku ukształtowało się kilka najstarszych archiwów zakonnych. Były to między innymi zasoby zakonne benedyktynów, cystersów, dominikanów, augustianów, franciszkanów, karmelitów czy też właśnie kanoników regularnych. Wiele z nich jednak uległo rozproszeniu, zachowały się często jedynie kopie spisane w kopiarzach właśnie.

Wprawdzie o archiwum parafii Bożego Ciała i klasztoru kanoników regularnych laterańskich przy niej działającym pisał już między innymi ks. profesor Kazimierz Łatak², niemniej wydaje się sensowne przywołanie kilku najistotniejszych wzmianek, z powołaniem się na badania księdza profesora, jako że czytelnicy niniejszego artykułu niekoniecznie muszą dokładnie orientować się w jego publikacji.

Najstarsza wzmianka o parafii oraz świątyni Bożego Ciała w dokumentach archiwalnych pochodzi z 1343 roku i jest to rachunek poboru remanenciarum census denarii beati Petri³. Dokument fundacji został wystawiony przez króla w Krakowie 26 marca 1405 roku. Załączek klasztornego zasobu archiwalnego stanowią dokumenty, które w 1405 r. zostały przejęte przez zakonników wraz z kościołem i parafią. Biblioteka oraz archiwum zostały przeniesione do nowego południowego skrzydła zespołu budynków klasztornych najpóźniej w 1346 roku. Przywilej króla Władysława Jagiełły z 18 czerwca 1426 r. sygnalizuje, że biblioteka była już dość zasobna, zaś kopiarz (*metrica*) uwierzytelniony notarialnie 2 kwietnia 1433 r. w kancelarii kurii biskupa krakowskiego Zbigniewa Oleśnickiego dowodzi, że zasób archiwalny dysponował co najmniej 50 dokumentami wystawionymi przez monarchów polskich oraz ich urzędników, papieży, biskupów i ich urzędników, szlacheckich właścicieli ziemskich,

² K. Łatak, *Biblioteka kanoników regularnych laterańskich w Krakowie do końca XVI wieku*, „Echa Przeszłości”, 2002, t. 3, s. 27-48.

³ Idem, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Elk 1999, s. 93-94.

mieszczan oraz urzędy miast Kazimierza, Krakowa i innych. Dzieje archiwum kanoników regularnych przy kościele Bożego Ciała sięgają początków istnienia klasztoru, a nawet lat wcześniejszych, ponieważ, jak już wspomniano, zakonnicy przejęli również dokumentację gromadzoną od pierwszej połowy XIV wieku. W 1439 roku klasztor przejął również pobliski kościół św. Wawrzyńca, oczywiście wraz z przynależną mu dokumentacją. Zasób archiwum stanowiły nadto kopie dokumentów wystawionych przez klasztor kanoników regularnych. W kolejnych wiekach, począwszy od wieku XV, klasztor otrzymywał wiele darowizn, nabywał posiadłości, starał się o przywileje monarsze i kościelne, prowadził bogatą korespondencję, w związku z czym zasób archiwalny stopniowo wzrastał⁴. W 1408 roku klasztor zakupił podkrakowską wieś Kamień, a wraz z jej kupnem do archiwum trafiła dokumentacja wraz z przywilejem lokacji tejże wsi w 1319 roku. W 1418 roku Szafrancowie przekazali klasztorowi wieś Liplas jako uposażenie fundowanego w kościele Bożego Ciała ołtarza. Nieco później przyjęto jako darowizny miejscowości takie jak: Krzyszkowice, Kunice, Zabłocie i inne. Klasztor przejmował każdorazowo również dotyczącą ich dokumentację. Od fundacji klasztoru zasób archiwum przechowywano najpewniej w skarbcu kościelnym. W XV wieku, za rządów prepozyta Grzegorza Polaka, wzniesiono nowe skrzydło klasztorne, w którym umieszczono bibliotekę i archiwum, nie ma jednak pewności, czy zasób przeniesiono w całości, czy też część dokumentacji pozostawiono w skarbcu kościelnym. Dokumentacja była przechowywana początkowo w skrzyniach, później również w zamykanych szafach. Korzystanie z archiwum regulowały statuty klasztorne. Pomieszczenie było zamykane na trzy klucze. Jeden z kluczy był w posiadaniu samego prepozyta, drugi w posiadaniu kustosa kościoła i skarbcza, trzeci w posiadaniu zakonnika wybranego przez kapitułę konwentualną. Do archiwum nie dopuszczano po żadnym pozorem osób z zewnątrz⁵. Pierwsze porządkowanie zgromadzonego w archiwum materiału miało miejsce już w latach trzydziestych XV wieku. Świadczy o tym właśnie najstarszy kopiarz klasztorny założony w latach 1432-1433 i kontynuowany później przez wiele lat. Kopiarz uwierzytelniono w kancelarii biskupa krakowskiego 2 kwietnia 1433 roku. Archiwum było porządkowane jeszcze wielokrotnie, raz za sprawą ciągłego przyrostu dokumentów, a także w następstwie zniszczeń spowodowanych na przykład przez pożary lub też rabunku wojenne. Ratowanie zbiorów skutkowało ich wymieszaniami i zniszczeniem nadanego im wcześniej porządku⁶. Nie wydaje się tu jednak celowe szczegółowe omawianie dokładnych kolei funkcjonowania archiwum klasztornego, jako że przedmiotem niniejszych badań jest wspomniany już wcześniej kilkakrotnie najstarszy kopiarz klasztorny. Dla zobrazowania objętości archiwum wystarczy wspomnieć, iż w XVIII wieku zasób podzielono na ponad 60 fascykułów, które stanowiło około 1200 dokumentów, z których najstarszy pochodził z 1319 roku⁷. Obecnie najstarszą jednostką w zasobie jest dokument odpustowy z 1289 roku, wystawiony dla klasztoru dominikanek w Poznaniu. Nie mamy jednak informacji, w jakim czasie i w jakich okolicznościach trafił

⁴ *Archiwum Klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie. Dzieje i zasób*, red. K. Łatak, „Archiva Ecclesiastica”, 2014, nr 7, s. 10.

⁵ K. Łatak, *Album Arcybractwa Najświętszego Sakramentu i Pięciu Ran Pana Jezusa przy kościele Bożego Ciała w Krakowie. Perła Staropolskiej sztuki sakralnej oraz bezcenne źródło historyczne*, „Folia Historica Cracoviensia”, 2020, t. 26, z. 26, s. 123-157.

⁶ B. Przybyszewski, *Wypisy źródłowe do dziejów Wawelu a archiwaliów kapitułnych i kurialnych krakowskich 1534-1535*, Kraków 1987, s. 84-85.

⁷ *Archiwum Klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie...*, s. 12-20.

on do klasztoru kanoników regularnych na podkrakowskim Kazimierzu. Opiekę nad archiwum i jego zasobem sprawowali zakonnicy wybierani przez kapitułę konwentualną, z tym, że kustosz archiwum opiekował się również biblioteką, w związku z czym w nazewnictwie występuje pewnie niekonsekwencja i obie te funkcje często trudno jest rozdzielić. Spośród zakonników, którzy w dziejach klasztoru zajmowali się biblioteką i archiwum źródła wymieniają między innymi: ks. Jana Austriaka (1408), ks. Gaspara Polaka (1414), ks. Salomona Wierzbanowicza (1484), ks. Pawła Łyczkę (1596), ks. Krzysztofa Łoniewskiego (1612-1619), ks. Jana Kołackiego (1628- 1635), ks. Łukasza Nowaka (1635-1644), ks. Stefana Ranatowicza (1659-1670), ks. Karola Wierzbickiego (1682-1685), ks. Antoniego Haraburdę (1699-1712), ks. Stanisława Piechnikiewicza (1741), ks. Bernarda Niewolskiego (1779), ks. Franciszka Madejskiego (1837), ks. Remigiusza Miłkowskiego (1845), ks. Piotra Studentowicza (1860), ks. Jana Babraja (1893-1897), ks. Józefa Augustyna Błachuta (1898-1927), ks. Józefa Schneidera (1936), ks. Teofila Widełkę (1937-1958), ks. Jana Langego (1961- 1964), ks. Zbigniewa Jakubowskiego (1972-1977), ks. Franciszka Grabiszewskiego (1978-1983), ks. Kazimierza Łataka (1991-1995), ks. Stanisława Nalbacha (1996-2000), ks. Tomasza Ratajczaka (2000-2006), ks. Dariusza Kaczyńskiego (2006-2012).

Kopiarz założono bez wątpienia w 1432 roku. Chociaż pierwszy kopista nie podał daty rozpoczęcia pracy nad kopiarzem, to jednak wiadome jest, kiedy prepozyt klasztoru przedłożył go w kancelarii biskupiej do confirmacji. Sama czynność prawna zatwierdzenia miała miejsce 24 kwietnia 1433 roku⁸. Kancelaria biskupia musiała mieć czas, by zweryfikować zgodność kopii z oryginałami⁹. Stąd wniosek, że kopiarz był założony co najmniej jesienią 1432 roku. Praca zajęła kopiście co najmniej trzy miesiące, biorąc pod uwagę ilość skopioiwanych dokumentów, a także możliwości dziennej pracy jednego kopisty. Formuły notarialne confirmacji wpisali notariusze kurialni, a mianowicie: Jan Długosz starszy¹⁰, późniejszy kronikarz, oraz Jan Pniowski, postać znacząca w późniejszym okresie w kręgach kościelnych¹¹. Kopiarz powstał oczywiście w klasztorze kanoników regularnych przy kościele Bożego Ciała w Krakowie. Nie wiemy jednak, kim był kopista, mógł nim być sekretarz kapituły, ale też mógł być jednym z zakonników wyznaczonym przez przełożonego do tego zadania. Przyjmuje się jednak, że kopistą był właśnie sekretarz kapituły konwentualnej. Podstawę do takiego wniosku daje fakt, że archiwum było zamknięte dla konwentu. Wejście do archiwum i korzystanie z niego wymagało zgody prepozyta, przeora oraz kustosza jednocześnie. Nadto, jak poświadczają statuty zakonne¹², nie było wówczas zwyczaju, by wyjmować z archiwum dokumenty w większej ilości. Tymczasem do kopiowania trzeba było wydobyć z archiwum pewną ilość dokumentów razem i przekazać kopiście.

Kopiarz nie posiada wstępu ani arengi zawierającej programową wypowiedź na temat pracy, jednakże oczywisty wydaje się fakt, iż przyczynę jego powstania stanowiła pragmatyka. W celach praktycznych zresztą kopiarze sporządzały też i inne klasztory. Chodziło bez wątpienia o ocalenie dokumentów przed zniszczeniem, szczególnie w czasie ich przewożenia.

⁸ M. Koczerska, *Zbigniew Oleśnicki i kościół katolicki w czasach jego pontyfikatu (1423-1455)*, Warszawa 2004, s. 15-20.

⁹ Ibidem, s. 38-43.

¹⁰ Ibidem, s. 47-54.

¹¹ Ibidem, s. 43, 76-77.

¹² G. Klimecka, *Statuty kanoników regularnych w Czerwińsku na tle piśmiennictwa tego klasztoru drugiej połowy piętnastego wieku*, w: *Dzieje klasztoru w Czerwińsku*, red. E. Olbromski, Lublin 1997.

Kopiarz stanowiący przedmiot niniejszej analizy został sporządzony na papierze czerpanym, pochodzącym z papierni krakowskiej. Klasztor, jak poświadczają zachowane księgi wydatków, nabywał co roku spore ilości papieru, potrzebowały go bowiem kancelarie klasztorna i parafialna, a także sami kanonicy. Analiza całości bloku pozwala wnioskować, że księgę służącą do sporządzenia kopiarza wykonano na miejscu w klasztorze. Cały kopiarz spisywano najpierw na kartach złożonych luźnych, a następnie układano je w składki, które potem zszyto w jeden blok. Niektóre ze składek dołączono później, w XVI, a nawet w początkach XVII wieku. Obecna okładzina została sporządzona pod koniec XVI wieku. Stanowi ją gruba i dość twarda tektura obciążona ciemną skórą ciejącą. Rękopis wiązany był dwoma wiązadłami na przedniej i tylnej stronie oprawy. Dzisiaj pozostały po nich jedynie ślady. Oprawę wykonano bez wątplenia w ostatniej dekadzie XVI wieku, o czym może świadczyć element heraldyczny na tylnej okładzinie, a mianowicie herb Łódzia, czyli Korab, którym stemplował się prepozyt Maniecki¹³. W wewnętrznej ramie widnieje napis: FRUSTRA VIVIT QUI NEMINI PRODEST. W górnej części okładziny majuskułą wytłoczony jest natomiast napis: METRICA CONVENTUS CORPORIS CHRISTI IN CAZIMIRIA. Najstarszą część kopiarza stanowią karty od 1 do 34, co daje w sumie około 68 stron. W większości karty są zapisane atramentem czarnym. Papierowy rękopis kopiarza formatu in folio posiada wymiary: okładzina – dł. 28,5 cm; szer. 21,5 cm, blok rękopisu – dł. 27,5 cm; szer. 21 cm; wys. 2 cm. Są też karty niezapisane, o numeracji: 3-4, 6, 42-46, 56, 60, 66, 68-70, 72, 101 i 114-167. Cały kopiarz stanowią w sumie 84 karty, czyli 168 stron. Najstarszy ze skopiowanych w księdze dokumentów pochodzi z 3 czerwca 1319 roku. Jest to przywilej lokacji na prawie niemieckim średzkim podkrakowskiej wsi Kamień. Kopiarz posiada cztery numeracje kart i stron. Najstarszą wykonał pierwszy kopista w chwili zakładania kopiarza w 1432 r. i obejmuje ona karty o 1 do 34, druga pochodzi z przełomu XIX/XX w.; trzecią wykonał zaś w latach osiemdziesiątych XX w. ks. prof. Stefan Ryłko, gdy pracował nad pozycją w procedurach beatyfikacji i kanonizacji św. Stanisława Kazimierczyka, ostatnia zaś została wykonana w roku 2021 przez ks. prof. Kazimierza Łataka. Najstarsza z numeracji została wykonana atramentem ciemnym, arabskimi cyframi gotyckimi, pozostałe zaś wykonano ołówkiem. Papier, na którym spisano kopiarz, zawiera dwa rodzaje znaków wodnych. Jednym z nich jest głowa bawołu, najlepiej widoczna na kartach 19, 60, 73, drugim zaś herb Dębno (strony: 117, 119, 121, 125, 129, 139, 143, 145, 149, 153, 159, 165 czy 169). Zdobienia w kopiarzu są nieliczne i składają się na nie ozdobne inicjały, incipity oraz rysunki wykonane piórem. Strony tytułowej nie ma albo nie przetrwała do naszych czasów. W zdobnictwie widać elementy florystyczne przedstawiające pojedyncze liście oraz delikatną floraturę. Tekst kopiarza został spisany minuskułą średniowieczną i nowożytną. Majuskuła pojawia się jedynie w przypadku incipitów i inicjałów. Niestety identyfikacja kopisty najstarszej części kopiarza pozostaje niemożliwa, jako że nie zachowały się próbki porównawcze dla charakteru pisma konkretnych kopistów, wiadomo jednakże, że nad kopiarzem pracowało kolejno kilka różnych osób, co najmniej 10. Możliwe jest zidentyfikowanie prepozyta Stanisława Manieckiego, ks. Krzysztofa Łoniewskiego, ks. Jana Kołackiego oraz ks. Jacka Liberiusza. W piśmie stosowano abrewiacje, ale nie wiemy, czy w takiej wersji znajdowały się one w oryginalnych dokumentach, czy też stosował je autorsko pisarz. Kopiarz spisany został wyłącznie w języku łacińskim.

¹³ K. Nasiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, Lipsk 1839-1845, t. 6, s. 339-340.

Rękopis kopiařa otwiera spis treści, a następnie kopie dokumentów związanych z fundacją klasztoru, jego uposażeniem oraz przywilejami. Układają się one w następującym porządku:

1. Litterae privatae Regis Wladislai propria manu descriptae super mensuras siliginis 1415 (k.01);
2. Index rerum (k.02);
3. Litterae Serenissimi principis Wladislai Regis Poloniae 1405 (k.1-1v);
4. Litterae Reverendissimi in Xsto patris Petri olim Episcopi Cracoviensis 1405 (k.1v);
5. Litterae secundae eodem 1407 (k. 2)
6. Litterae bullatae Sanctissimi in Xsto patris domini Martini divina providencia olim papae V 1425 (k. 2-3);
7. Littera Venerabili Viri Andree Myschcze Scolastici Gnesnensi et Canonici Cracoviensi 1430 (k.3);
8. Litterae Reverendissimi in Xsto patris et domini Sbignei dei gratia episcopi Cracoviensis 1430 (k. 4-4v);
9. Instrumentum procurationis ad resignandum ecclesiam parochialem Corporis Christi in manus Episcopi Cracoviensis 1405 (k.4);
10. Litterae Serenissimi principis Wladislai Regis Poloniae super Swoszowice 1414 (k. 4v);
11. Tenor secundae litterae praedicti domini Regis super Swoszowice 1416 (k. 4v5);
12. Tenor tercie litterae eiusdem domini Regis super Swoszowice (k.5);
13. Littera super molendinum in Swoszowice 1387 (k. 5-5v);
14. Littera secunda super molendinum in Swoszowice 1399 (k. 5-5v);
15. Littera super Swoszowice 1401 (k.5v);
16. Littera super Swoszowice 1402 (k. 5v);
17. Litterae super Swoszowice 1402 (k. 5v);
18. Litterae super Swoszowice 1402 (k. 6);
19. Litterae super Swoszowice 1406 (k.6);
20. Litterae super Swoszowice 1402 (k. 6);
21. Litterae super Swoszowice 1403 (k. 6v);
22. Litterae super Swoszowice 1401 (k. 6v-7);
23. Litterae super piscina in Swoszowice 1400 (k. 7);
24. Litterae super Swoszowice 1404 (k. 7);
25. Litterae super Swoszowice 1419 (k. 7v);
26. Litterae super Swoszowice 1422 (k. 7v);
27. Litterae super Swoszowice 1426 (k. 7v);
28. Litterae super Swoszowice 1427 (k. 8);
29. Litterae Swoszowice 1408 (k. 8);
30. Litterae super Swoszowice 1408 (k. 8-8v);
31. Litterae nobilis Ade de Kamień 1319 (k. 8v);
32. Litterae super Kamień 1356 (k. 8v-9);
33. Litterae super Kamień 1395 (k.9);
34. Litterae super Kamień 1400 (k. 9);
35. Litterae super Kamień 1408 (k. 9-9v);
36. Litterae super Kamień 1408 (k. 9v);
37. Litterae super Kamień 1408 (k. 9v);

38. Litterae super Kamień 1409 (k. 10);
39. Litterae super Kamień 1410 (k. 10);
40. Litterae super Kamień 1419 (k. 10);
41. Litterae super Kamień 1418 (k. 10-10v);
42. Litterae super Kamień 1418 (k. 10v);
43. Litterae super Kamień 1430 (. 11);
44. Litterae super Kamień 1430 (k. 11);
45. Litterae super Molendino Gerlaci 1327 (k. 11-11v);
46. Littera Serenissimi Principis Wladislai Regis Poloniae super Molendino Gerlaci 1423 (k. 11v); 47. Littera super Molendino Gerlaci 1412 (k. 12);
48. Littera super Molendino Gerlaci 1413 (k. 12-12v);
49. Littera super Molendino Gerlaci 1413 (k. 12v);
50. Litterae Serenissimi Principis Wladislai Regis Poloniae 1414 (k. 13);
51. Littera super Molendinum Gerlaci 1413 (. 13-14);
52. Littera super decima lignorum 1421 (k. 14);
53. Privilegium libertatis arearum 1426 (k. 14-14v);
54. Privilegium super duos bankos et duas mensuras salis 1431 (k. 14v);
55. Littera domini Petri Schaffraniecz seu privilegia super villa Liplas 1418 (k. 14v-15);
56. Littera Serenissimi Principis Wladislai Regis Poloniae 1421 (k.15-16);
57. Littera seu privilegia super Molendino Beneschy 1335 (k. 16-16v);
58. Littera Serenissimi Principis Wladislai Regis Poloniae 1396 (k. 16v);
59. Littera super Molendino Beneschy 1432 (k. 17);
60. Littera Serenissimi Principis Wladislai Regis Poloniae 1432 (k. 17-17v);
61. Formuły notarialne notariuszy kancelarii biskupa Zbigniewa Oleśnickiego Jana Pniowskiego oraz Jana Długosza z Niedzielska starszego 2 Iv 1433 (k. 17v-18);
62. Litterae Regales super censu quinque marcarum super molendinatoris ante Kazimiriam 1452 (k. 19-19v);
63. Census Regie Maiestatis super molendino ante Kazimiriam 1496 (k. 21);
64. Privilegium Joannis Alberti super omnia bona Monasterii 1496 (k. 21v-22);
65. Litterae super allodio in Zabloczie 1476 (k. 22v-23);
66. Litterae super opus montanum alias dzialo in Wieliczka 1447 (k. 23);
67. Litterae Wladislai dei gratia Regis Poloniae 1428 (k. 23);
68. Litterae super macello in Caracovia 1416 (k. 23v);
69. Litterae super Krzyszkowicze 1452 (k. 24);
70. Litterae super familiares in Bochnia 1512 (k. 25);
71. Litterae Johannis Alberti super tria Molendina 1500 (k.25v);
72. Litterae confirmationis Alexandri super omnia bona Monasterii 1502 (k. 26- 27);
73. Litterae super hereditate in Konicze 1515 (k. 28-28v);
74. Litterae cessionis prati in Bielczicze per dominum Marschowski 1510 (k. 28v);
75. Concordia pro censo duarum marcarum et quatuor lapidum sulfuris et complancio fodinarum in Swoschowicze 1517 (k. 29-30);
76. Electio praepositi (XVI w.);
77. Fundi immobilis ad Ecclesiam Parochialem in Kurozwenki ab immerobali tempore spectari iacentis et pertinentis in bonis villarum ad Kurozwenki spectantes (k. 31-32);

78. Privilegium super fodinis in montibus zupparum Bochnensium alias na parobky 1512 (k. 33-33v);
79. Litterae super sulfurifodinas in Swoschowicze 1517 (34-34v);
80. Alia de eodem 1422 (k. 35);
81. Alia de eodem 1435 (k. 36);
82. Litterae Joannis Amicini 1506 (k. 36v-38);
83. Litterae super molendinum in Swoszowice 1514;
84. Privilegium Serenissimi Principis Sigismundi Regis Poloniae super omnia bona Monasterii 1518;
85. Copie literarum Aqueductus 1541;
86. Conventus Curozvacensis dependet perpetuo a Conventu Generali Cracoviensi;
87. Erectio Kurozwanki 1487;
88. Molendini in Swoszowice privilegio 1601;
89. Licentia Domino Jacobo ad strictiorem regula 1602;
90. Arenda preadii Cisiminae dicti Famato Domino Hieronimo Horlemes 1606 (k. 41);
91. Decretum ex parte defluxus aquae de fluvio Rudawa ad piscinas villae Wola 1533;
92. Litterae supra domos ad Molendinum dictum Kamienny 1623;
93. Privilegium Emphiteuticum super locatione domorum quorum in horto ex opposito plateae Haebreorum 1636;
94. Privilegium Emphiteuticum super locatione fundi penes Molendinum Regium Piasieczny dictum 1640;
95. Karty niezapisane (k. 118v-171);
96. Obligata Sacristiae (k. 172-173).

Najstarsze skopiowane materiały chronologicznie wyprzedzają fundację klasztoru o równo 116 lat. Źródła te odnoszą się do wsi takich jak: Kamień, Swoszowice, Krzyszko-wice, polan na Zabłociu, działek na Kazimierzu i w Krakowie, młynów Gerlacha i Benesza. Fundację uprzedzają nadto dokumenty związane z parafią Bożego Ciała oraz działalności przy niej Bractwie Najświętszego Sakramentu. Większość materiałów odnosi się do klasztoru i parafii Bożego Ciała, ale pojawiają się wśród nich również informacje wyjątkowo cenne dla dziejów aglomeracji krakowskiej. Kopiarz zawiera teksty dokumentów wystawionych przez różnych wystawców świeckich i kościelnych w latach 1319-1640, ale powiązanych z klasztorem oraz kościołem Bożego Ciała. Są to kopie dokumentów związanych uposażeniem, prawami i przywilejami klasztoru i parafii. Wyjątek stanowi kopia wyciągu z liber beneficiorum diecezji krakowskiej związanego z fundacją klasztoru w Kurozwękach w 1487 roku. Niezwykle ważnym fragmentem kopiarza jest wykaz obowiązków zakrystiana, czyli kustosa kościoła Bożego Ciała, sporządzony przez ks. Krzysztofa Łoniewskiego. Dużą grupę stanowią kopie związane z zapleczem materialnym klasztoru i parafii. Drugą grupę skopiowanych dokumentów stanowią akta poświadczające relacje z otoczeniem, a mianowicie kurią biskupią, radą miasta Kazimierza, cechami rzemieślniczymi, a także szkołą parafialną. Kopiarz dostarcza też informacji o relacjach międzynarodowych klasztoru poprzez umieszczone w nim kopie konfraterni.

Najstarszy kopiarz klasztorny kanoników regularnych na podkrakowskim Kazimierzu jest bez wątpienia pomnikiem historycznym o wyjątkowej wartości źródłowej i kulturowej. Stanowi znakomite i wszechstronne źródło do poznania dziejów klasztoru, pierwotnego uposażenia oraz późniejszego zaplecza materialnego. Zawarte w nim dokumenty dotyczą

między innymi fundacji, odpustów, kwestii gospodarczych. Zaskakuje bogactwem informacji, a w miarę upływu czasu staje się coraz bardziej użyteczny do wielopłaszczyznowych badań naukowych, na przykład nad przemianami gospodarczymi w Polsce, rozwojem infrastruktury w aglomeracji krakowskiej, a także dziejami klasztoru oraz kongregacji kanoników regularnych laterańskich. Zauważony został już przez historyków drugiej połowy XIX wieku. Korzystali z niego dr Marian Bartynowski oraz ks. Józef Augustyn Błachut w czasie prac nad pierwszą monografią klasztoru kazimierskiego w roku 1905¹⁴ oraz prof. Stanisław Tomkowicz, prof. Stanisław Kozłowski i prof. Władysław Łuszczkiewicz.

Po dogłębnej analizie układu dokumentów zawartych w kopiarzu wysnuć można wnioski, iż posiada on układ rzeczowy, niejako tematyczny. Daty kolejnych zamieszczonych tu dokumentów pozwalają wnioskować, iż porządek ten nie stanowi układu chronologicznego, przykładowo mamy tu dokumenty z roku 1430, a następnie dokument datowany na rok 1405, potem rok 1416 i niewiele później na rok 1387. Są to tylko przykładowe dane, nie sposób wymieniać wszystkich zapisów, ale widać z tego zestawienia, że nie chronologia była najistotniejsza przy wpisywaniu do kopiarza kolejnych dokumentów. Za układem rzeczowym zdaje się przemawiać pogrupowanie tematyczne. I znowu posłużyć się można przykładem ułożenia początkowych zapisów, a mianowicie najpierw odnotowane zostały pisma króla Władysława Jagiełły, potem szereg pism związanych z działalnością biskupów krakowskich. Później zaś widnieją dokumenty dotyczące poszczególnych wsi należących do klasztoru i znowu są one pogrupowane w związku z kolejnymi miejscowościami, czyli najpierw pisma odnośnie do Swoszowic, a potem Kamienia, po nich zaś następują dokumenty różne. Przy czym dokumentacja jest dodatkowo grupowana zgodnie z jej rodzajem, czyli na przykład oddzielnie listy, przywileje, fundacje, wydatki, ale za każdym razem związane z konkretnym miejscem lub osobą. Pozwala to sądzić, że nie był to układ przypadkowy, ale zamierzony zamysł konstrukcyjny, który zapewne miał pozwolić na jak najszybszą identyfikację oraz odnalezienie potrzebnego dokumentu.

Bibliografia

Źródła

Inwentarz Klasztoru Ks. Ks. Kanoników Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie 1875, rkps b. sygn. Metrica Conventus Corporis Christi In Cazimiria XV/XVII w., I, rkps, b. sygn.

Opracowania

Archiwum Klasztoru Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie. Dzieje i zasób, red. K. Łatak, „Archiva Ecclesiastica”, 2014, nr 7, s. 6-30.

Błachut A., *W pięćsetną rocznicę założenia klasztoru Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie (1405-1905). Szkice do dziejów opactwa XX. Kanoników Regularnych Laterańskich*, Kraków 1905.

Błachut A., Bartynowski M., *W pięćsetną rocznicę założenia klasztoru Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie (1405-1905). Szkice dziejów opactwa XX. Kanoników Regularnych Laterańskich*, Kraków 1905.

Klimecka G., *Statuty kanoników regularnych w Czerwińsku na tle piśmiennictwa tego klasztoru drugiej połowy piętnastego wieku*, w: *Dzieje klasztoru w Czerwińsku*, red. E. Olbromski, Lublin 1997, s. 31-48.

¹⁴ A. Błachut, M. Bartynowski, *W pięćsetną rocznicę założenia klasztoru Bożego Ciała na Kazimierzu w Krakowie (1405-1905). Szkice dziejów opactwa XX. Kanoników Regularnych Laterańskich*, Kraków 1905.

- Koczerska M., *Zbigniew Oleśnicki i kościół katolicki w czasach jego pontyfikatu (1423-1455)*, Warszawa 2004.
- Łatak K., *Album Arcybractwa Najświętszego Sakramentu i Pięciu Ran Pana Jezusa przy kościele Bożego Ciała w Krakowie. Perła staropolskiej sztuki sakralnej oraz bezcenne źródło historyczne*, „Folia Historica Cracoviensia”, 2020, t. 26, z. 26, s. 123-157.
- Łatak K., *Biblioteka kanoników regularnych laterańskich w Krakowie do końca XVI wieku*, „Echa Przeszłości”, 2002, t. 3, s. 27-48.
- Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Ełk 1999.
- Łatak K., *Kongregacja krakowska kanoników regularnych laterańskich na przestrzeni dziejów*, Kraków 2002.
- Łatak K., *Zespół staropolskich ksiąg metrykalnych parafii podkrakowskiego Kazimierza przechowywany w archiwum klasztoru Bożego Ciała kanoników regularnych laterańskich*, „Echa Przeszłości”, 2017, t. 18, s. 155-169.
- Nasiecki K., *Herbarz Polski*, wyd. J.N. Bobrowicz, t. 6, Lipsk 1839-1845.